

Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

Pozitívne záväzky vyplývajúce z práva na život, súkromie a zákazu ponižujúceho zaobchádzania

Z práva na život, súkromie a zo zákazu ponižujúceho zaobchádzania vyvodil Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „Súd“) pozitívne záväzky štátu, na základe ktorých možno od vnútroštátnych orgánov vyžadovať prijatie opatrení aj vo sfére vzťahov medzi jednotlivcami navzájom. Štáty majú povinnosť chrániť život, fyzickú a morálnu integritu jednotlivca pred inými osobami a musia prijať primerané kroky s cieľom zabrániť zlému zaobchádzaniu páchanému súkromnými osobami, pokiaľ o ňom štátne orgány vedia alebo mali vedieť (napr. rozsudok *Z. a ďalší proti Spojenému kráľovstvu* z 10. mája 2001, ods. 73). V tomto ohľade sú povinné zachovávať a v praxi aplikovať primeraný právny rámec poskytujúci ochranu voči aktom násillia zo strany súkromných osôb (pozri napr. rozsudok *X. a Y. proti Holandsku* z 26. marca 1985 a rozsudok *M. C. proti Bulharsku* zo 4. decembra 2003). Najmä deti a ďalšie zraniteľné osoby sú oprávnené na účinnú ochranu. Pozitívne záväzky štátov sú v judikatúre Súdu formulované tak na úrovni hmotnoprávej, tzn. prijatie opatrení na ochranu života a fyzickej a morálnej integrity jednotlivcov, ako aj na úrovni procesnoprávej, tzn. uskutočnenie účinného oficiálneho vyšetrovania vedúceho k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb.¹

Povinnosť chrániť právo na život (hmotnoprávny aspekt)

Pokiaľ ide o právo na život, Súd pripomenul, že prvá veta článku 2 ods. 1 Dohovoru ukladá štátu nielen zdržať sa úmyselného a nezákonného pozbavenia života, ale tiež uskutočniť primerané kroky na ochranu života osôb podliehajúcich jeho právomoci (pozri rozsudok *L. C. B. proti Spojenému kráľovstvu* z 9. júna 1998, ods. 36). Tento záväzok zahŕňa primárnu povinnosť štátu zabezpečiť právo na život tým, že zavedie účinné trestnoprávne ustanovenia odstrašujúce od páchania trestných činov proti jednotlivcovi a systém orgánov činných v trestnom konaní za účelom prevencie, potlačania a trestania porušení týchto ustanovení. Zároveň môže tento záväzok za určitých okolností prerásť do pozitívnej povinnosti štátnych orgánov uskutočniť preventívne operatívne opatrenia za účelom ochrany osoby, ktorej život je v ohrození z dôvodu trestnej činnosti inej osoby (pozri rozsudok *Osman proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok z 28. októbra 1998, ods. 115). V prípadoch *Kontrová proti Slovenskej republike* (pozri rozsudok z 31. mája 2007) a *Opuz proti Tureckej republike* (rozsudok z 9. júna 2009) berúc do úvahy tento pozitívny záväzok Súd rozhodol, že v prípade, ak štátne orgány vedeli alebo mali vedieť o možnom riziku porušenia práv obetí a nevykonali potrebné opatrenia, došlo zo strany štátu k porušeniu článku 2 Dohovoru.

Povinnosť viesť účinné oficiálne vyšetrovanie násilnej smrti (procesnoprávny aspekt)

Povinnosť chrániť právo na život v zmysle článku 2 Dohovoru ďalej vyžaduje, aby sa uskutočnilo účinné oficiálne vyšetrovanie, ak boli jednotlivci násilne usmrtení. Hlavným cieľom takéhoto vyšetrovania je zabezpečiť účinnú implementáciu vnútroštátneho práva, ktoré chráni právo na život a v prípadoch, ktoré sa týkajú zamestnancov alebo orgánov štátu, zistiť ich zavinenie na úmrtiach, ku ktorým došlo v rámci ich zodpovednosti. Aká forma vyšetrovania naplní tieto ciele sa môže meniť v závislosti od odlišných okolností. Avšak akýkoľvek spôsob je použitý, orgány musia konať z vlastnej iniciatívy bezprostredne po tom, ako sa o prípade dozvedeli. Nemôžu ponechať na iniciatíve blízkeho príbuzného, aby podal formálnu sťažnosť alebo bral zodpovednosť za priebeh akéhokoľvek vyšetrovania. Aby bolo vyšetrovanie namietaného nezákonného usmrtenia zamestnancami štátu účinné, môže byť všeobecne považované za nevyhnutné pre osoby zodpovedné a vykonávajúce vyšetrovanie,

¹ Bližšie pozri Pirošíková M.: Práva osoby poškodenej trestným činom z hľadiska aktuálnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, *Zo súdnej praxe*, 4/2013, s. 146 a nasl.

aby boli nezávislé od tých, ktoré boli zúčastnené na udalosti. Uvedené znamená nielen absenciu hierarchického a inštitucionálneho vzťahu ale tiež reálnu nezávislosť. Vyšetrovanie musí byť tiež účinné v tom zmysle, že je spôsobilé viesť k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb. Uvedené nie je povinnosťou vo vzťahu k výsledku, ale pokiaľ ide o spôsoby. Orgány musia uskutočniť primerané kroky umožňujúce im zaistiť dôkazy týkajúce sa prípadu, vrátane *inter alia*, výpovedí očitých svedkov, znaleckých dôkazov a ak je to vhodné, pitvy poskytujúcej úplnú a presnú správu o zranení a objektívnu analýzu klinických záverov, vrátane príčiny smrti. Pri akýchkoľvek nedostatkoch vyšetrovania, ktoré znemožnia zistenie príčiny smrti alebo zodpovednej osoby alebo osôb hrozí, že budú v rozpore s týmto štandardom. Požiadavka promptnosti a primeranej rýchlosti je obsiahnutá v tomto kontexte. Zatiaľ čo môžu vzniknúť prekážky alebo ťažkosti, ktoré zabraňujú pokroku vo vyšetrovaní v osobitnej situácii, rýchla odpoveď orgánov vyšetrojúcich použitie smrteľného násillia môže byť všeobecne považovaná za nevyhnutnú pre udržanie dôvery verejnosti v ich oddanosť právnemu štátu a prevenciu akéhokoľvek zdania kolúzie alebo tolerancie nezákonných konaní. Z rovnakých dôvodov musia existovať dostatočné prvky verejnej kontroly vyšetrovania alebo jeho výsledkov, aby bola zabezpečená zodpovednosť v praxi, ako aj v teórii. Stupeň verejnej kontroly sa môže samozrejme meniť od prípadu k prípadu. Akokoľvek, vo všetkých prípadoch blízki príbuzní poškodeného musia byť zapojení do konania v rozsahu nevyhnutnom na zabezpečenie ich legitímnych záujmov.

Príklady porušenia pozitívnych záväzkov štátu vyplývajúcich z práva na život

V rozsudku *Kontrová proti Slovenskej republike* (rozsudok z 31. mája 2007) si Súd všimol, že v prípade sťažovateľky polícia nezabezpečila splnenie povinností vyplývajúcich z príslušných ustanovení Trestného poriadku a služobných predpisov, ako napr. prijatie a riadne zaznamenanie sťažovateľkinho trestného oznámenia, začatie vyšetrovania trestnej veci a neodkladné začatie trestného konania proti sťažovateľkinmu manželovi, vykonanie riadneho záznamu tiesňového volania, upovedomenie nasledujúcej služby o situácii, a tiež prijatie opatrení v súvislosti s oznámením, že sťažovateľkin manžel má strelnú zbraň a vyhráža sa s ňou. Súd mal za preukázané, že priamym následkom týchto pochybení bolo usmrtenie sťažovateľkiných detí jej manželom. Uvedené však de facto skonštatoval už najvyšší súd pri zrušení rozhodnutia krajského súdu z 21. januára 2004 a rozsudku okresného súdu z 20. októbra 2003. Okresný súd obvinených policajtov spod obžaloby oslobodil. Mal za to, že trestný čin marenia úlohy verejného činiteľa predpokladá zmarenie úlohy úplne alebo aspoň na určitý čas. Nepostačuje iba zdržiavanie splnenia úlohy. Dospel k záveru, že v posudzovanom prípade konanie policajtov neprerástlo do takéhoto zmarenia ich úlohy a ich konanie nemalo priamy vzťah k tragédii. Krajský súd zamietol odvolanie proti tomuto rozsudku. Najvyšší súd vo veci rozhodoval na základe sťažnosti pre porušenie zákona podanej generálnym prokurátorom. Mal za to, že oba sudy vyhodnotili dôkazy nelogicky, nevzali do úvahy všetky relevantné skutočnosti a dospeli k nesprávnym záverom. Najvyšší súd bol toho názoru, že je zrejme, že obvinení policajti zanedbali plnenie svojich úloh. Uviedol, že medzi ich protiprávnym konaním a fatálnym následkom bola priama príčinná súvislosť. Najvyšší súd vrátil vec okresnému súdu na opätovné prerokovanie a poukázal na to, že podľa § 270 ods. 4 Trestného poriadku je tento súd viazaný jeho vyššie uvedeným právnym názorom. Následne okresný súd uznal policajtov B., P. Š. a M. Š. za vinných v zmysle obžaloby a odsúdil ich na tresty odňatia slobody v trvaní šiestich, štyroch a štyroch mesiacov. Súd tiež skonštatoval, že sťažovateľka nemala k dispozícii účinný prostriedok nápravy, prostredníctvom ktorého by sa mohla domôcť na vnútroštátnej úrovni náhrady za utrpenú nemajetkovú ujmu, ktorá jej vznikla v súvislosti s usmrtením jej detí, k čomu došlo v dôsledku opomenutia štátu splniť si povinnosti obsiahnuté v pozitívnom záväzku vyplývajúcom z článku 2 Dohovoru.²

V prípade *Branko Tomašić a ďalší proti Chorvátsku* (rozsudok z 15. januára 2009) boli sťažovateľmi príbuzní bábätko a jeho matky, ktorých zabil ich manžel/otec a potom zabil sám seba. Tento skutok sa stal mesiac po tom, ako bol prepustený z väzenia, kde vykonal trest za vyhrážanie sa smrťou svojej manželke. Pôvodne mu bolo nariadené povinné psychiatrické liečenie, ktoré mal absolvovať počas pobytu vo väzení, ako aj po skončení trestu odňatia slobody ak to bude potrebné, avšak odvolací súd nariadil, aby liečenie bolo po jeho prepustení ukončené. Sťažovatelia namietali, že chorvátsky štát nevykonal primerané opatrenia na ochranu dieťaťa a jeho matky a nevykonal účinné vyšetrovanie prípadnej zodpovednosti štátu za smrť matky aj dieťaťa. Súd skonštatoval porušenie článku 2 Dohovoru z toho dôvodu, že chorvátske orgány nevykonali potrebné kroky k tomu, aby zabránili smrti dieťaťa a jeho matky. Konkrétne uviedol, že zistenia vnútroštátnych súdov a závery psychiatrického vyšetrenia nepochybne preukazovali, že orgány si boli vedomé skutočnosti, že hrozby voči matke a dieťaťu boli závažné, a že mali byť vykonané všetky opatrenia na ich ochranu. Súd si ďalej všimol niekoľko pochybení pri konaní vnútroštátnych orgánov: aj keď psychiatrický posudok, vypracovaný na účely trestného konania, zdôraznil potrebu pokračovania v psychiatrickom liečení, chorvátska vláda nepreukázala, že toto liečenie bolo v skutočnosti náležite vykonané; z predložených dokumentov vyplývalo, že liečenie manžela vo väzení pozostávalo z niekoľkých sedení so zamestnancami väznice, z ktorých ani jeden nebol psychiatrom; ani relevantné

² Bližšie k možnosti poškodených domôcť sa nemajetkovej ujmy pozri Pirošiková M.: Práva osoby poškodenej trestným činom z hľadiska aktuálnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, *Zo súdnej praxe*, 4/3013, s. 149-151.

nariadenia, ani rozsudok súdu podrobnejšie neuvádzali, ako má byť liečenie vykonané; a nakoniec, manžel pred jeho prepustením z väzenia nebol vyšetrený za účelom zistenia, aké predstavuje riziko pre dieťa a jeho matku. Súd preto vyvodil záver, že vnútroštátne orgány nevykonali opatrenia potrebné na ochranu ich životov.

Povinnosť štátov chrániť jednotlivcov pred zlým zaobchádzaním a neprimeranými zásahmi do práva na súkromie (hmotnoprávny aspekt)

Podobné pozitívne záväzky ako Súd vyvodil z práva na život, sformuloval aj pokiaľ ide o článok 3 (zákaz ponižujúceho zaobchádzania) a 8 (právo na súkromie) Dohovoru.

Z článku 3 Dohovoru Súd vyvodil povinnosť štátov zabezpečiť, aby jednotlivci podliehajúci ich právomoci neboli vystavení zlému zaobchádzaniu alebo trestom vrátane zlého zaobchádzania zo strany ostatných jednotlivcov. Podľa judikatúry Súdu je teda štát povinný zabezpečiť *inter alia* ochranu dieťaťa pred zneužitím. K porušeniu Dohovoru preto dochádza ak sociálni pracovníci alebo štátne orgány vedeli alebo mali vedieť o tom, že obeť bola vo vážnom ohrození a neurobili potrebné kroky, aby predišli porušeniu práv (pozri napríklad *A. proti Spojenému Kráľovstvu* rozsudok z 23. septembra 1998). V prípade *E. a ďalší proti Spojenému Kráľovstvu* (rozsudok z 26. novembra 2002) Súd vytvoril štandard pre porušenie práv dieťaťa z dôvodu zlyhania zabrániť sexuálnemu zneužitiu, ktorý sa aplikuje na sociálnych pracovníkov. Podľa Súdu k porušeniu pozitívnych povinností dochádza už vtedy, ak daný pracovník neuskutočnil dostupné primerané opatrenia, ktoré skutočne mohli zmeniť alebo zmierniť spáchanú škodu. V prípade *E. S. a ďalší proti Slovenskej republike* (rozsudok z 15. septembra 2009) Súd rozšíril túto zodpovednosť nielen na nečinnosť individuálnych sociálnych pracovníkov, ale aj na procesy v rámci systému, ktoré viedli k neúčinnnej ochrane.

Podobne je obsiahnutý pozitívny záväzok štátu v článku 8. Na jeho základe je možné vyžadovať prijatie opatrení aj vo sfére vzťahov medzi jednotlivcami navzájom. Zatiaľ čo voľba prostriedkov k zabezpečeniu súladu s článkom 8 vo sfére ochrany proti konaniam jednotlivcov patrí v zásade do priestoru štátu pre voľnú úvahu, účinný postup proti závažným trestným činom, pri ktorých ide o základné hodnoty a prvky súkromného života, vyžaduje náležité ustanovenia trestného práva. V tomto ohľade Súd uviedol, že v určitých situáciách (napr. ublíženie na zdraví, znásilnenie, domáce násilie) si efektívne odstránenie od útokov na fyzickú integritu osoby vyžaduje účinný trestno-právny mechanizmus na zabezpečenie adekvátnej ochrany (pozri rozsudok *Sandra Janković proti Chorvátsku* z 5. marca 2009, ods. 36). V prípade *M. T. a S. T. proti Slovenskej republike* (rozhodnutie o prijateľnosti sťažnosti z 29. mája 2012) Súd zdôraznil, že tento postoj v zásade nie je obmedzený na prípady fyzického násillia, ale naopak osobitne v prípadoch domáceho násillia sa môže vzťahovať aj na psychické násillie. Z uvedených dôvodov odmietol argument slovenskej vlády o nevyčerpaní žaloby o ochranu osobnosti ako účinného prostriedku nápravy, ktorou sa podľa nej sťažovateľky mohli domáhať zdržania sa zásahov do ich osobnej integrity.³ Podobne v prípade *M. C. proti Bulharsku* (rozsudok zo 4. decembra 2003) Súd zdôraznil, že účinná ochrana pred znásilnením a sexuálnym zneužívaním vyžaduje opatrenia trestnoprávnej povahy a odmietol argument vlády, že vnútroštátny systém poskytoval možnosť podania občianskoprávnej žaloby o náhradu škody voči páchatelom.

Podľa Súdu majú teda štáty povinnosť prijať také legislatívne a iné opatrenia, ktoré efektívne zabránia porušeniu alebo budú mať odstrašujúci efekt na potenciálnych páchatelov.

Požiadavka viesť účinné oficiálne vyšetrovanie zlého zaobchádzania a neprimeraných zásahov do práva na súkromie (procesnoprávny aspekt)

Ak niektorá osoba obhájiteľným spôsobom tvrdí, že bola vystavená zaobchádzaniu, ktoré je nezákonné a v rozpore s článkom 3 Dohovoru, potom toto ustanovenie v spojení so všeobecnou povinnosťou, ktorú zmluvným štátom ukladá článok 1 Dohovoru – „priznať každému, kto podlieha ich právomoci, práva a slobody uvedené v (...) tomto Dohovore“ – implikuje požiadavku viesť účinné oficiálne vyšetrovanie. Táto povinnosť musí viesť k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb a nemožno ju obmedziť len na prípady zlého zaobchádzania zo strany zamestnancov štátu.

³ Vláda poukázala vo svojom stanovisku na to, že Najvyšší súd SR vo svojom rozsudku sp. zn. 1 Co 25/94 z 19. apríla 1994 rozhodol, že skutočnosť, že určité správanie fyzickej osoby bolo ako skutok predmetom trestného konania alebo občianskeho súdneho konania nebránila tomu, aby sa následná reakcia iných osôb na toto správanie stala predmetom konania o ochranu osobnosti podľa § 11 a nasl. OZ. Ďalej poukázala na rozsudok z 20. júna 2007 sp. zn. 11 C 99/2006, v ktorom OS Čadca vyhovel žalobe na ochranu osobnosti podanej rozvedenou ženou vo vzťahu k jej bývalému manželovi. Súd nariadil žalovanému, aby sa zdržal zásahov do osobnej integrity žalobkyne (ohrozovanie na živote a zdraví a verbálne útoky) a aby sa k nej nepribližoval na vzdialenosť 30 metrov.

Podľa judikatúry Súdu môže byť pozitívny záväzok štátu obsiahnutý v článku 8 zaručiť telesnú integritu jednotlivca rozšírený aj na otázky týkajúce sa účinnosti vyšetrovania.

Príklady porušení pozitívnych záväzkov štátu vyplývajúcich zo zákazu ponižujúceho zaobchádzania a z práva na súkromie

Postoj Súdu, ktorý skúma, či štáty pri zaoberaní sa prípadmi spadajúcimi do poľa pôsobnosti článkov 3 a 8 Dohovoru porušili svoj pozitívny záväzok možno demonštrovať aj na nasledovných rozhodnutiach.

Telesné tresty

V prípade *A. proti Spojenému Kráľovstvu* (rozsudok z 23. septembra 1998) riaditeľ školy, ktorú A. navštevoval, oznámil sociálnemu úradu, že podľa brata A. ho nevlastný otec bije. Následné lekárske vyšetrenia ukázali, že A. mal na tele pomliaždeniny, ktoré boli spôsobené silnými a opakovanými údermi palicou. Nevlastný otec sťažovateľa bol obvinený z ublíženia na zdraví a následne postavený pred porotný súd. Obhajoba nepopierala, že obžalovaný uštedril A. pri niekoľkých príležitostiach rany palicou, ale tvrdila, že to bolo nevyhnutné a primerané, lebo A. bol ťažko zvládnuteľné dieťa, s ktorým boli problémy doma aj v škole. Porota dospela väčšinou hlasov k záveru, že nevlastný otec sťažovateľa nie je vinný z ublíženia na zdraví. Vo vzťahu k prerokovávanému prípadu vláda pripustila, že článok 3 bol porušený. Súd sa napriek tomu domnieval, že je nevyhnutné, aby prípad posúdil sám. Uviedol, že lekárske vyšetrenie ukázalo, že sťažovateľ bol opakovane a veľkou silou bitý palicou a že takéto zaobchádzanie dosahuje stupeň závažnosti, ktorý je zakázaný článkom 3. Zostávalo posúdiť, či je štát z pohľadu článku 3 zodpovedný za to, že sťažovateľ bol bitý svojím nevlastným otcom. Podľa anglického práva sa dalo proti obvineniu z násilia spáchaného na dieťati obhajovať tvrdením, že inkriminované zaobchádzanie predstavovalo „rozumný trest“ („*reasonable chastisement*“) a bolo na obžalobe, aby preukázala nad všetku rozumnú pochybnosť, že násilie prekročilo medze zákonného trestu. Pokiaľ ide o prerokovaný prípad, porota oslobodila nevlastného otca sťažovateľa napriek tomu, že ho vystavil takému závažnému zaobchádzaniu. Podľa Súdu príslušný zákon dostatočne neochraňoval sťažovateľov proti zaobchádzaniu alebo trestu nezlučiteľnému s článkom 3. Aj vláda pripustila, že zákon nezaručil deťom dostatočnú ochranu a musí byť zmenený. Súd preto dospel k záveru o porušení článku 3 Dohovoru.

Znásilnenie

Prípad *M. C.* sa týkal namietaného porušenia pozitívneho záväzku štátu chrániť telesnú integritu a súkromný život jednotlivcov a zaistiť účinné prostriedky nápravy. Sťažovateľka pred Súdom namietala, že bola dvakrát znásilnená (31. júla 1995 a 1. augusta 1995), avšak bulharské právo neposkytuje účinnú ochranu proti znásilneniu a sexuálnemu zneužívaniu, pretože stíhané sú iba prípady, keď sa obeť aktívne bráni, a že bulharské orgány náležite nevyšetřili udalosti z 31. júla 1995 a 1. augusta 1995. Súd skonštatoval, že § 152 ods. 1 Trestného zákona⁴ sa nezmieňuje o požiadavke fyzického odporu obeť a definuje znásilnenie spôsobom, ktorý sa výrazne nelíši od ustanovení v ostatných členských štátoch. Rozhodujúcim však je zmysel daný výrazom ako „sila“, „hrozba“ alebo ďalším pojmom používaným v právnych definíciách. V prerokovanom prípade pri absencii judikatúry výslovne sa zaoberajúcej otázkou, či každý sexuálny akt vykonaný bez súhlasu obeť je trestný podľa bulharského práva, je ťažké spoľahlivo dospieť k všeobecným záverom v tomto ohľade. Súd tiež uviedol, že nepotrebuje získať definitívne odpovede o praxi bulharských orgánov v prípadoch znásilnenia vo všeobecnosti a že na účely prerokovaného prípadu stačí zistiť, že tvrdenie sťažovateľky o reštriktívnej praxi je založené na odôvodnených argumentoch a vláda ho nevyvrátila. Pri skúmaní konkrétnych okolností prípadu Súd skonštatoval, že v priebehu vyšetrovania bolo vypočutých množstvo svedkov a boli vypracované psychologické a psychiatrické posudky. Uznal, že bulharské orgány čelili ťažkej úlohe, pretože boli konfrontované s dvoma protikladnými verziami udalostí a malým množstvom priamych dôkazov. Na druhej strane však Súd dospel k názoru, že orgány nevyužili všetky možnosti na zistenie skutkových okolností a nedostatočne posúdili dôveryhodnosť vzájomne si odporujúcich výpovedí. Je významné, že dôvodom pre takýto postup bol očividne názor vyšetrovateľa a prokurátora, že to, čo sa udialo, bolo „znásilnenie na schôdzke“, kde chýbali priame dôkazy znásilnenia ako je násilie, odpor alebo volanie o pomoc. Okrem toho prokuratúra nevyklúčila možnosť, že sťažovateľka nemusela súhlasiť, ale prijala názor, že pri absencii dôkazov o odpore nie je možné skonštatovať, že páchatelia boli uzrozumení s tým, že sťažovateľka nesúhlasí. Súd bol toho názoru, že v praxi môže byť niekedy obtiažne preukázať nesúhlas pri absencii „priameho“ dôkazu, ako sú stopy po násilí alebo priami svedkovia. Štátne orgány však musia skúmať všetky skutočnosti a rozhodnúť na základe zhodnotenia všetkých okolností prípadu. Vyšetrovanie a jeho závery sa musia zamerať na otázku nesúhlasu. To sa v prerokovanom prípade nestalo. Súd skonštatoval, že prístup štátnych orgánov bol reštriktívny a prakticky povyšoval „kladenie odporu“ pri znásilnení

⁴ Toto ustanovenie definuje znásilnenie ako pohlavný styk so ženou (1) nespôsobilou sa brániť, ak nedala k tomu súhlas; (2) bola prinútená silou alebo hrozbou; (3) ktorá bola uvedená do stavu bezbrannosti páchatelom.

do pozície definujúceho prvku skutkovej podstaty trestného činu. Kritizoval aj to, že sa málo zaoberali skutočnou zraniteľnosťou mladých ľudí a osobitnými psychologickými faktormi, ktoré sa vyskytujú v prípadoch znásilnenia mladistvých. Pri vyšetrovaní tiež došlo k značným prieťahom. Súd bez toho, aby sa vyjadroval k otázke viny P. a A., dospel k záveru, že účinnosť vyšetrovania a najmä prístup vyšetrovateľov a prokurátorov k prípadu nespĺňa požiadavky obsiahnuté v pozitívnom záväzku štátu – z hľadiska relevantných moderných štandardov v porovnaní s medzinárodnou práve – t.j. zaviesť a účinne aplikovať systém trestného práva trestajúci všetky formy znásilnenia a sexuálneho zneužívania. K argumentu vlády, že vnútroštátny systém poskytol možnosť podania občianskoprávnej žaloby o náhradu škody voči páchatelom, Súd uviedol, že toto tvrdenie je nepodstatné a zdôraznil, že účinná ochrana pred znásilnením a sexuálnym zneužívaním vyžaduje opatrenia trestnoprávnej povahy. Na základe uvedeného dospel k záveru, že došlo k porušeniu pozitívneho záväzku obsiahnutého v článkoch 3 a 8 Dohovoru.

Domáce násilie

V prípade *E. M. proti Rumunsku* (rozsudok z 30. októbra 2012) sťažovateľka namietala, že vyšetrovanie jej trestného oznámenia vo veci domáceho násillia spáchaného v prítomnosti jej dcéry (ktorá mala v tom čase jeden a pol roka) nebolo účinné. Rumunské sudy zamietli sťažnosť sťažovateľky z toho dôvodu, že jej tvrdenia o násilnom správaní manžela voči nej sa nepodarilo preukázať. Súd skonštatoval porušenie článku 3 Dohovoru v jeho procesnej časti, pretože spôsob, akým bolo vyšetrovanie vedené, neposkytoval sťažovateľke účinnú ochranu tak, ako to vyžaduje článok 3. Najmä uviedol, že sťažovateľka už pri podaní prvého trestného oznámenia požiadala o asistenciu a ochranu pre seba aj pre svoju dcéru voči agresívnemu správaniu jej manžela. Napriek tomu, že zákonný rámec umožňoval uskutočnenie spolupráce medzi rôznymi orgánmi a vykonanie mimosúdnych opatrení vo vzťahu k domácejmu násilliu, a aj napriek tomu, že sťažovateľka podložila svoje tvrdenia lekáarskymi správami, nezdalo sa, že by rumunské orgány vykonali nejaké opatrenia za účelom prešetrenia jej tvrdení.

V prípade *Bevacqua a S. proti Bulharsku* (rozsudok z 12. júna 2008) prvá sťažovateľka, ktorá tvrdila, že bola pravidelne bitá svojím manželom, ho opustila a podala žiadosť o rozvod, pričom zobrala so sebou aj svojho trojročného syna (druhý sťažovateľ). Akokoľvek, jej manžel ju bil naďalej. Strávila štyri dni v centre pre týrané ženy so svojím synom, avšak bolo jej povedané, že môže byť stíhaná za únos dieťaťa a môže to viesť k rozhodnutiu súdu o striedavej starostlivosti. Podanie trestného oznámenia vyprovokovalo ďalšie násillie. Jej žiadosť o vydanie predbežného opatrenia týkajúceho sa zverenia syna do jej starostlivosti nebola posúdená prioritne a syn jej bol zverený až keď boli rozvedení o viac ako rok neskôr. Nasledujúci rok bola zbitá svojím bývalým manželom a jej žiadosti o jeho trestné stíhanie boli odmietnuté z toho dôvodu, že ide o „súkromnú vec“ ktorá vyžadovala súkromné trestné stíhanie. Súd konštatoval porušenie článku 8 Dohovoru (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života), berúc pri tom do úvahy účinok zlyhania súdov pri vydávaní predbežného opatrenia, ktoré sa sťažovateľky a jej syna dotkli veľmi negatívne, a zároveň nevykonanie dostatočných opatrení vnútroštátnymi orgánmi, ktorými by reagovali na správanie bývalého manžela prvej sťažovateľky. Podľa názoru Súdu, toto nekonanie v prípade sťažovateľov predstavovalo porušenie pozitívneho záväzku štátu podľa článku 8 Dohovoru. Súd najmä zdôraznil, že posúdenie záležitosti ako „súkromnej veci“ bolo nezlučiteľné so záväzkom štátnych orgánov ochrániť rodinný život sťažovateľov.

V prípade *Eremia a ďalší proti Moldavsku* (rozsudok z 28. mája 2013) sa prvá sťažovateľka a jej dve dcéry sťažovali na to, že moldavské orgány ich neochránili pred násilným a zneužívajúcim správaním ich manžela a otca, ktorý bol policajtom. Súd skonštatoval, že bol porušený článok 3 Dohovoru vo vzťahu k prvej sťažovateľke v tom, že napriek tomu, že vnútroštátne orgány vedeli o zneužívaní, nevykonali účinné opatrenia voči jej manželovi a neochránili ju pred ďalším domácim násillím. Ďalej konštatoval porušenie článku 8 Dohovoru vo vzťahu k jej dcéram, pričom zobral do úvahy skutočnosť, že napriek negatívne psychologickému účinku ich svedectva každodenného násillia voči ich matke, neboli vykonané žiadne, alebo iba minimálne opatrenia na to, aby sa takéto správanie neopakovalo. Nakoniec, Súd konštatoval aj porušenie článku 14 Dohovoru v spojení s článkom 3 Dohovoru vo vzťahu k prvej sťažovateľke, zistiť, že konanie vnútroštátnych orgánov nebolo iba obyčajným zlyhaním pri prešetrovaní násillia voči nej, ale tým, že bolo opakovane prehliadané odrážalo diskriminačný prístup voči prvej sťažovateľke ako žene. V tomto ohľade Súd uviedol, že závery osobitného spravodajcu OSN týkajúce sa násillia na ženách ako aj dôvodov a následkov tohto násillia, iba podporili dojem, že moldavské orgány plne nedocenili závažnosť a rozsah problému domáceho násillia v Moldavsku a jeho diskriminačný účinok na ženy.

Špecifiká vyšetrovania sexuálnych trestných činov

Práva obhajoby v záujmy poškodených trestnými činmi sexuálneho zneužívania

Pokiaľ ide o vyšetrovanie sexuálnych trestných činov, špeciálne ak je obeťou dieťa, je potrebné prijať osobitné opatrenia na jeho ochranu v trestnom konaní a preto je v takýchto prípadoch v zmysle judikatúry Súdu možné použiť v konaní pred súdom ako dôkaz aj výpovede z prípravného konania. Aby však nedošlo k porušeniu práv obhajoby do takej miery, že by to malo za následok porušenie článku 6 ods. 3 písm. a) Dohovoru, je potrebné aby jej už v tomto štádiu konania bolo umožnené položiť poškodenému trestným činom otázky, napr. tým, že sa na výsluchu zúčastní advokát sťažovateľa, alebo aby obhajoba mohla položiť otázky nepriamo – prostredníctvom vyšetrovateľa alebo psychológa.

Vo veci *S. N. proti Švédsku* (rozsudok z 2. júla 2002) bol sťažovateľ odsúdený za pohlavné zneužívanie 10-ročného chlapca. Výsluch poškodeného uskutočnený políciou bol zachytený na video. Na žiadosť obhajcu bol neplnoletý chlapec znovu vypočutý v neprítomnosti obhajcu, ktorý však mal možnosť formulovať otázky, ktoré boli svedkovi položené. Tento výsluch bol zachytený na magnetofón. Počas hlavného pojednávania bolo premietnuté video a prečítaný prepis druhého výsluchu. Boli to jediné dôkazy viny. Výpovede matky a učiteľky sa týkali iba zmien osobnosti neplnoletého. Súd nezistil porušenie článku 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru. Obhajca nežiadal, aby bol prítomný pri druhom výsluchu neplnoletého, a preto nedošlo pri tomto výsluchu k porušeniu práv obhajoby. Podľa Súdu článok 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru nemožno interpretovať tak, že v každom prípade sa vyžaduje, aby položil otázky svedkovi priamo obvinený alebo obhajca. Za daných okolností postačovalo vykonanie dôkazu audiovizuálnym záznamom a čítaním prepisu magnetofónového záznamu. Obhajoba mala dostatočnú možnosť vyjadriť sa k týmto dôkazom a spochybňovať vierohodnosť neplnoletého.

Vo veci *Eduardo González Nájera proti Španielsku* (rozhodnutie z 11. februára 2014) bol sťažovateľ odsúdený za pohlavné zneužívanie šiestich 5-ročných dievčat počas cvičenia zameraného na psychomotorický rozvoj. Výsluch dievčat v prípravnom konaní bol zachytený videom. Počas hlavného pojednávania bolo premietnuté video, poškodené na pojednávaní vypočuté neboli. Ich výpoveď v prípravnom konaní bola jediným priamym dôkazom, na základe ktorého bol sťažovateľ odsúdený. Sťažovateľ v žiadnom štádiu konania nekládol obetiam otázky. Súd konštatoval, že sťažovateľova sťažnosť podľa článku 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru je zjavne nepodložená. Uviedol, že sťažovateľ nepožadoval, aby boli obe vypočuté na pojednávaní a nepožadoval ani ich výsluch prostredníctvom súdu alebo odborníkov. Sťažovateľ napadol iba prípustnosť výpovedí maloletých ako dôkazu. Vzhľadom na zraniteľnosť obetí podľa názoru Súdu nemožno vnútroštátnym súdom vyčítať, že neiniciovali výsluch obetí, keďže žiadna zo strán výsluch na pojednávaní nepožadovala. Súd zobral do úvahy, že v prípravnom konaní uskutočnil výsluch forenzný sociálny pracovník a forenzný sociálny psychológ, správa z výsluchu bola doručená sťažovateľovi, ktorý ju v prípravnom štádiu nenapadol a nežiadal ďalšie vyšetrovanie, a že správa expertov, ktorí výsluch uskutočnili, obsahovala detailný záver o dôveryhodnosti obetí. Súd tiež zobral do úvahy, že videonahrávka výsluchu bola premietnutá na pojednávaní; že experti, ktorí výsluch uskutočnili, boli na pojednávaní vypočutí; že boli ako svedkovia vypočutí aj rodičia obetí a že sťažovateľ mal možnosť predniesť svoju verziu prípadu a poukázať na akúkoľvek nezrovnalosť vo vyjadreniach svedkov.

Na druhej strane vo veci *P. S. proti Nemecku* (rozsudok z 2. júla 2002) Súd zistil porušenie článku 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru. Sťažovateľ bol odsúdený za pohlavné zneužívanie 8-ročného dievčatka. Súd poškodenú nevypočul s odôvodnením, že výsluch by bol z psychologického hľadiska škodlivý. Odsúdenie založil na výpovedi policajta, ktorý poškodenú vypočul v prípravnom konaní, a na výpovedi matky. Návrh sťažovateľa na psychologické vyšetrenie poškodenej odmietol. Odvolací súd síce vykonal dôkaz na dôveryhodnosť poškodenej psychologickým posudkom, ale zamietol návrh na jej výsluch. Poškodená teda nikdy nebola súdom vypočutá a sťažovateľ nemal nikdy možnosť sledovať jej správanie a reakcie na otázky a preverovať tak jej vierohodnosť. Psychologický posudok bol podaný so značným odstupom od udalosti. Svedectvo poškodenej, tlmočené len tretími osobami, tak nemohlo byť nikdy overené obhajobou, hoci išlo o jediný dôkaz viny.

K záveru o porušení článku 6 ods. 1 a 3 písm. d) Dohovoru Súd dospel aj v prípade *Vronchenko proti Estónsku* (rozsudok z 18. júla 2013), v ktorom bol sťažovateľ odsúdený za pohlavné zneužívanie maloletej nevlastnej dcéry. Poškodená bola vypočutá v prípravnom konaní, avšak znalci z odboru psychológie a psychiatrie neodporúčali jej výsluch pred súdom (ani výsluch na diaľku). Súd konštatoval, že v prípade sexuálnych trestných činov, špeciálne ak je obeťou dieťa, je potrebné prijať osobitné opatrenia na ochranu obetí v trestnom konaní, preto existoval dostatočný dôvod na to, že bol zamietnutý návrh sťažovateľa, aby jeho nevlastná dcéra bola vypočutá na pojednávaní. Ďalej Súd konštatoval, že výpoveď obeť bola jediným priamym dôkazom a že ostatné osoby vypovedali iba o tom, čo im povedala obeť a vo všeobecnejšej rovine o správaní obeť. Nakoniec Súd skúmal, či existovali dostatočné vyvažovacie opatrenia na zabezpečenie práv obhajoby (vrátane silných procesných záruk umožňujúcich spravodlivé a dôkladné posúdenie dôveryhodnosti dôkazov). Obeť bola v prípravnom konaní vypočutá trikrát, pričom posledný výsluch bol nahrávaný, keďže vyšetrovacie orgány už ráтали s možnosťou, že nebude vypočutá pred súdom. Napriek tomu neurobili žiadne kroky, aby obhajobe umožnili položiť otázky v tomto

štádiu konania, napr. umožnením, aby sa na výsluchu zúčastnil advokát sťažovateľa, alebo aby obhajoba mohla položiť otázky nepriamo – prostredníctvom vyšetrovateľa alebo psychológa. Po premietnutí videa z výsluchu poškodenej na hlavnom pojednávaní obhajoba požadovala, aby bola obeť vypočutá na pojednávaní. Podľa názoru Súdu vnútroštátnym súdom nemožno vyčítať, že zamietli výsluch obeť na pojednávaní, pretože toto rozhodnutie bolo prijaté v najlepšom záujme dieťaťa. Podľa Súdu však bolo preto dôležité, aby obhajoba dostala možnosť klásť otázky v prípravnom konaní. Súd konštatoval, že znalci z odboru psychológie a psychiatrie, ktorí vyšetrovali dieťa, neuviedli názor na dôveryhodnosť nahranej výpovede a neboli vypočutí na pojednávaní. Ostatné znalecké dokazovania (vrátane DNA a vnútorného vyšetrenia obeť) nepriniesli dôkaz proti sťažovateľovi.

Výsluch osôb mladších ako 18 rokov

Pokiaľ ide o SR, vzhľadom na právnu úpravu výsluchu osôb mladších ako 18 rokov v ustanovení § 135 TP v nadväznosti na § 263 TP a § 270 TP, orgány činné v trestnom konaní musia dbať na to, aby sa zákonne vykonaný dôkaz (výsluch maloletého) nestal dôkazom neprípustným, ale aby bol použiteľným aj v prípadnom súdnom konaní. Ako vyplýva z uvedenej judikatúry Súdu prípustnosť dôkazu môže zmariť aj skutočnosť, že tento nebol vykonaný kontradičným spôsobom, t.j. so zachovaním práva obvineného na obhajobu.⁵ S odkazom na uvedené musí prokurátor ako nositeľ dôkazného bremena zabezpečiť, aby bol výsluch svedka mladšieho ako 18 rokov (najmä v prípade ak ide o dôležitého svedka obžaloby) vykonaný v prípravnom konaní postupom podľa § 135 TP tak, aby bol použiteľný v konaní pred súdom. Z tohto dôvodu musí zabezpečiť obžalovanému možnosť uplatnenia jeho práva na obhajobu. Vzhľadom na osobitosť výsluchu osoby mladšej ako 18 rokov, ktorá nie vždy (najmä v prípade maloletých obeť násilných a sexuálne motivovaných trestných činov) umožňuje priamu účasť obhajoby na tomto úkone, do úvahy prichádza aj jej nepriama účasť upravená v § 135 ods. 3 TP, t.j. výsluch osoby s využitím technických zariadení určených na prenos zvuku a obrazu.⁶ Ak výsluch osoby mladšej ako 18 rokov nebol vykonaný v prípravnom konaní kontradičným spôsobom a je jediným, prípadne rozhodujúcim dôkazom proti obžalovanému, nevyhnutne ho treba zopakovať aj v konaní pred súdom tak, aby bolo obhajobe umožnené vykonať výsluch v súlade s článkom 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru. V takomto prípade nemôže opätovnému výsluchu svedka mladšieho ako 18 rokov brániť ani odporúčanie psychológa výsluch neopakovať. Vyjadrenie znalca psychológa má totiž len odporúčajúci charakter, ktoré nie je záväzné pre orgány činné v trestnom konaní, ani pre súd.⁷ Berúc do úvahy osobitnú zraniteľnosť detských obeť trestných činov, by mali príslušné orgány v prípravnom konaní zabezpečiť výsluch tak, aby jeho opakovanie v konaní pred súdom nebolo potrebné. Rezervy, pokiaľ ide o SR zaznamenávame aj pokiaľ ide o vedenie výsluchu maloletých⁸ vrátane zriaďovania a využívania špeciálnych výsluchových miestností, určených na vykonávanie úkonov s deťmi.⁹

Nízka miera výskytu krivých obvinení v prípade trestných činov sexuálneho zneužívania

Orgány verejnej moci by mali mať pokiaľ ide o oznamovanie podozrení zo sexuálneho zneužívania na zreteli aj skutočnosť, že v kruhoch odborníkov na predmetnú problematiku prevláda konsenzus, že miera výskytu krivých obvinení je pod hranicou 10 percent. Hoyano a Keenan upozorňujú, že prípady takýchto krivých obvinení sú extrémne zriedkavé, a to práve kvôli špecifickým charakteristikám tohto trestného činu. Celý rad súvislostí, ktoré podporujú mlčanie obeť (vrátane pocitov hanby, strachu či lojality obeť voči páchatelovi) totiž nielenže robia krivé obvinenia nepravdepodobnými, naopak zvyšujú pravdepodobnosť popierania aj tých zločinov sexuálneho zneužívania, ktoré sa reálne stali.¹⁰ Viacerí odborníci upozorňujú aj na to, že rozvod môže byť jednak kontextom, v ktorom staršie sexuálne zneužívanie môže byť konečne oznámené – a jednak situáciou, ktorá môže sexuálne zneužívanie podnietiť. Je teda nanajvýš nevhodné, ak sú rodičia, ktorí chcú chrániť dieťa a eliminovať riziko jeho ďalšieho poškodzovania – „systémom“ vnímaní ako zákerní, manipulujúci, paranoidní, hysterickí, či hyperprotektívni.¹¹

Limity znaleckého dokazovania

⁵ Čentés J., Kolcúnová M.: Výsluch maloletej osoby v trestnom konaní, publikované na internetovom portáli: www.paneuroni.com/files/sk/fp/casopis/1-2010-notifae.pdf, s. 5.

⁶ Tamže, s. 7.

⁷ Bližšie pozri Odaloš P.: Právna úprava výsluchu maloletého svedka v prípravnom konaní v kontexte s medzinárodnou právnou úpravou, II. ročník workshopu „Ochrana ľudských práv v prípravnom konaní“, 2014, s. 65 – 72.

⁸ Riedlová M.: Všeobecne k ochrane maloletých z pohľadu prokuratúry a Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, II. ročník workshopu „Ochrana ľudských práv v prípravnom konaní“, 2014, s. 50 – 51.

⁹ Lučanský M.: Ochrana ľudských práv v činnosti Policajného zboru a ochrana práv dieťaťa v prípravnom konaní v podmienkach Policajného zboru, II. ročník workshopu „Ochrana ľudských práv v prípravnom konaní“, 2014, s. 37 – 42.

¹⁰ Hoyano, L., Keenan, C.: *Child Abuse: Law and Policy Across Boundaries*. New York: Oxford University Press, USA, 2010, s. 494.

¹¹ Pozri Karkošková S.: Problematika podozrení/obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí, *Justičná Revue*, 8-9/2014, s. 962.

Pokiaľ ide o túto problematiku sociálni pracovníci, vyšetrovatelia, prokurátori, ako aj sudcovia, by sa mali oboznámiť zároveň s možnosťami a limitami znaleckého posudzovania v danej oblasti. V praxi sa často objavujú aj zle naformulované otázky kladené znalcom. Za nevhodnú (a pritom veľmi frekventovanú) možno považovať predovšetkým otázku, či dieťa trpí symptómami traumy a otázku, či podozrivý rodič trpí sexuálnou deviáciou. Neprimeranosť prvej otázky spočíva v to, že až 40 percent obetí sexuálneho zneužívania je asymptomatických a ďalších 30 percent obetí vykazuje len málo symptómov. Neprimeranosť druhej otázky vyplýva zo skutočnosti, že výskyt pedofílie u jedincov, ktorí sa dopúšťajú sexuálnej trestnej činnosti na deťoch, je približne 50 percent. Nenájdenie diagnózy sexuálnej deviácie teda nie je dôkazom toho, že daný jedinec sa nedopustil nelegálnych sexuálnych aktivít.¹²

Ochrana slobody prejavu osôb oznamujúcich trestné činy zneužívania dieťaťa

Významný je aj prípad *Juppala proti Fínsku* (rozsudok z 2. decembra 2008), v ktorom Súd rozhodol, že došlo k porušeniu slobody prejavu sťažovateľky, ktorá bola odsúdená za ohováranie zaťa T. po tom, ako zobrala svojho vnuka k lekárovi podozrievajúc zaťa z násilia voči nemu. Súd poznamenal, že upozornenie na zneužívanie dieťaťa, ktoré bolo *bona fide*, by nemalo byť kvalifikované ako trestný čin. V tomto ohľade pokiaľ ide o protichodné záujmy, ktoré boli v hre, zdôraznil význam, aké má predchádzanie zneužívaniu dieťaťa.

Ochrana dieťaťa v občianskoprávnom konaní

Neodkladné opatrenia

Pokiaľ je údajným páchatelom násilného alebo sexuálne motivovaného trestného činu jeden z rodičov potom zabezpečeniu náležitého vyšetrenia udalostí má byť nápomocný aj občianskoprávny súd, ktorý vydaním neodkladného opatrenia (v minulosti predbežného opatrenia) zamedzí stretávaniu s rodičom, ktorý je údajným páchatelom. Zamedzí sa tým nielen ďalšiemu sexuálnemu zneužívaniu, telesnému, či emočnému týraniu v rôznych podobách po podaní trestného oznámenia, ale aj manipulácii dieťaťa páchatelom, v takom smere, aby boli zážitky zneužívania v pamäti dieťaťa významovo pozmenené, spochybnené a páchatel „vyvinený“.¹³ Opačný postoj občianskoprávneho súdu, kedy tento neodkladné opatrenie (v minulosti predbežné opatrenie) nenariadi, alebo súdu vyššieho stupňa, ktorý nariadené neodkladné opatrenie zruší odvolávajúc sa na prezumpciu neviny údajného páchatela je len ťažko zlučiteľný s vyššie opísanými pozitívnymi záväzkami štátu vyplývajúcimi z judikatúry Súdu. Dieťa sa tak vystaví nielen riziku ďalšieho ponížujúceho zaobchádzania, ale môže to podstatne zmať vyšetrovanie prípadu.

V praxi slovenských súdov sa žiaľ vyskytuje aj takýto reštriktívny prístup. Bežne sa potom stáva, že dieťa odmieta styk s údajným páchatelom realizovať, pričom tento následne úspešne podáva žiadosti o nútený výkon rozhodnutia, či trestné oznámenia na matku za trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia, ktorá je následne zaň aj odsúdená. V tomto ohľade pripomínam judikatúru Súdu k problematike starostlivosti o maloletých vrátane výkonu rozhodnutí o styku s maloletými, podľa ktorej je rozhodujúcim kritériom pri rozhodovaní v týchto otázkach najlepší záujem dieťaťa („best interest of child“). Vo všeobecnosti platí, že vnútroštátne orgány musia vyvíjať snahu, aby napomohli spolupráci rodičov k výkonu práva styku. Ich povinnosť využiť donucovacie prostriedky však nemôže byť neobmedzená; musia brať ohľad na záujmy, práva a slobody dotknutých osôb a osobitne na najlepší záujem dieťaťa a jeho práva, ktoré mu priznáva článok 8 Dohovoru. Najlepší záujem dieťaťa môže v závislosti na svojej povahe a závažnosti prevážiť nad záujmom rodiča. Súd v tomto ohľade opakovane konštatoval, že článok 8 v žiadnom prípade neoprávňuje rodiča, aby žiadal prijatie takých opatrení, ktoré by poškodzovali zdravie a rozvoj dieťaťa (pozri napr. rozsudok *Fiala proti Českej republike* z 18. júla 2006, ods. 96). Osobitne významným je tento aspekt v prípadoch, ak dieťa vyslovene styk s rodičom odmieta a jeho odmietanie je zapríčinené správaním tohto rodiča, teda ak sa tento rodič nechoval vo vzťahu k dieťaťu vždy vhodne a empaticky (pozri napr. *Pedovič proti Českej republike*, rozsudok z 18. júla 2006, ods. 112 alebo *Drenk proti Českej republike*, rozsudok zo 4. septembra 2014). Berúc do úvahy uvedené ako aj pozitívnu povinnosť štátu účinne vyšetriť prípady zlého zaobchádzania zo strany súkromných osôb (pozri napr. rozsudok *Šečić proti Chorvátsku* z 31. mája 2007) je opísaný postup orgánov verejnej moci v SR zjavne v rozpore s judikatúrou Súdu, podľa ktorej domáce násilie a sexuálne zneužívanie predstavujú závažné porušenie ľudských práv, na ktoré musí štát zodpovedajúcim spôsobom reagovať (pozri napr. rozsudok *Opuzproti Turecku* z 9. júna 2009).

¹² Pozri aj Karkošková S.: Problematika podozrení/obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí, *Justičná Revue*, 8-9/2014, s. 962 a nasl.

¹³ Pozri aj Karkošková S.: Problematika podozrení/obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí, *Justičná Revue*, 8-9/2014, s. 971 a nasl.

Legislatívne zmeny majúce za cieľ zvýšenie ochrany maloletých v občianskoprávnom konaní

Zmeny do slovenskej súdnej praxe od 1. júla 2016 prináša zákon č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok (ďalej len „CMP“) a vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 207/2016 Z.z. z 27. júna 2016, ktorou sa ustanovujú podrobnosti výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých. CMP osobitne zvyrazňuje, že súd koná v najlepšom záujme dieťaťa a ak je to vhodné, informuje dieťa o všetkých podstatných otázkach týkajúcich sa priebehu konania a veci samej. Súd je povinný zisťovať názor maloletého dieťaťa, pričom vyjadrenie názoru maloletého nie je podmienené vekovou hranicou ani rozumovou vyspelosťou, ale schopnosťou ho vyjadriť, a to primárne samostatne. Spôsob zisťovania názoru maloletého sa ponecháva na rozhodnutí súdu, zákon však predpokladá jeho prispôsobenie veku a vyspelosti maloletého. Zároveň sa posilňujú participačné práva dieťaťa. V prípade, ak sa to neprieči účelu konania, je súd povinný maloletého informovať o prebiehajúcom konaní. Ide o taký postup súdu, ktorý umožňuje výmenu informácií, priestor pre dialóg medzi dieťaťom a dospelými na základe vzájomného rešpektu. Bude iba úlohou súdu zvoliť vhodný procesný úkon, primeraný rozumovej a vôľovej vyspelosti maloletého, ktorý mu umožní pochopiť význam a následky rozhodnutia v súdnom konaní.

Pokiaľ ide o výkon rozhodnutia od 1. júla 2016 musia sudy zisťovať „či sa povinný podrobuje rozhodnutiu a či existujú ospravedlniteľné dôvody, pre ktoré sa povinný nemôže podrobovať rozhodnutiu“. Cieľom je korigovať doterajšiu prax niektorých súdov. Stáva sa totiž, že sudy po podaní návrhu na výkon rozhodnutia automaticky ukladali pokuty za to, že sa nedarilo uskutočniť stretnutie rodiča s dieťaťom. K ukladaniu týchto sankcií pritom dochádzalo bez predchádzajúceho skúmania dôvodov, prečo k stretnutiu nedošlo. Je zároveň potrebné poznamenať, že často tieto dôvody existovali nie na strane povinného, ale práve na strane oprávneného alebo samotného dieťaťa. V tomto ohľade opäť pripomíname judikatúru Súdu podľa ktorej je použitie donucovacích opatrení za účelom výkonu práva styku odôvodnené iba v prípade zjavne nezákonného konania rodiča, s ktorým dieťa žije (napr. *Zavrel proti Českej republike*, rozsudok z 18. januára 2007, ods. 52). Ide o prípady, kedy rodič, s ktorým dieťa žije, aktívne bráni styku druhého rodiča s dieťaťom. Iná je však situácia ak rodič, s ktorým dieťa žije, v styku druhého rodiča s dieťaťom aktívne nebráni, avšak dieťa vyslovene styk odmieta. Osobitne významným je tento aspekt v prípadoch, ak je odmietanie rodiča dieťaťom zapríčinené správaním tohto rodiča, teda ak sa tento rodič nechoval vo vzťahu k dieťaťu vždy vhodne a empaticky (viď vyššie citovaný rozsudok *Pedovič proti Českej republike*). Podľa Súdu je použitie donucovacích opatrení v takýchto prípadoch kontraproduktívne, a to práve z dôvodu, že môže mať za následok degradáciu vzťahov medzi dieťaťom a neempatickým rodičom (napr. *Kapr proti Českej republike*, rozhodnutie z 28. marca 2006). Pokiaľ ide o vyššie uvedené, dávame do pozornosti aj nedávne rozhodnutie Ústavného súdu ČR, v ktorom II. senát vyhovel ústavnej sťažnosti sťažovateľky a zrušil uznesenie Krajského súdu v Prahe, ktorým jej bola uložená pokuta vo výške 25 000 Kč za neuskutočnené styky otca s maloletými deťmi z dôvodu, že tým bolo zasiahnuté do jej práva na ochranu rodinného života zaručeného článkom 10 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd a článkom 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. V tomto ohľade citujeme nasledovné právne vety: „1. Účel pokuty uloženej podľa ustanovenia § 502 zákona č. 292/2013 Zb., o osobitných konaniach súdnych, nespočíva v sankcionovaní povinného rodiča za dobrovoľné nesplnenie povinnosti, ale ako prostriedok donútenia povinného, aby rešpektoval právne pomery založené vykonávaným titulom. Uložením pokuty je totiž sledovaná predovšetkým ochrana záujmu jedného z účastníkov konania na rešpektovanie právnych pomerov založených vykonateľným rozhodnutím súdu a má tak zásadne charakter prostriedku smerujúceho k ochrane práva na nerušený rodinný život (čl. 10 ods. 2 Listiny, čl. 8 Dohovoru). 2. Pokiaľ však zo zistených okolností vyplýva, že povinný rodič nemôže plniť povinnosť stanovenú súdom z dôvodu negatívneho postoja samotných maloletých detí, pričom nebolo preukázané, že by príčinou ich negatívneho postoja bolo správanie či úmyselné ovplyvňovanie zo strany tohto rodiča, nie je možné považovať podmienky pre uloženie pokuty za naplnené. Uloženie tejto pokuty totiž nesmie viesť k presadeniu „násilnej“ zmeny prejavov vôle (priania) maloletých detí pokiaľ ide o styk s ich otcom, a to za situácie, kedy k zmene nedošlo ani napriek adekvátneho výchovného pôsobenia zo strany matky, orgánu sociálno-právnej ochrany detí, špecializovaného pracoviska pre asistovaný styk rodičov s deťmi či priamo krajským súdom prostredníctvom pohovoru s obidvoma maloletými.“¹⁴

S cieľom eliminovať vyššie opísaný nežiaduci stav v súdnej praxi v SR, ktorý vážne poškodzoval práva dieťaťa, ako aj povinného penalizovaného za situáciu, ktorú sám nezapríčinil musí súd od 1. júla 2016 po podaní návrhu na nariadenie výkonu rozhodnutia alebo po začatí konania, ktoré sa začína bez návrhu, pred vydaním uznesenia o nariadení výkonu rozhodnutia zisťovať, či sa povinný podrobuje rozhodnutiu a či existujú ospravedlniteľné dôvody, pre ktoré sa povinný nemôže podrobovať rozhodnutiu. Pri zisťovaní existencie ospravedlniteľných dôvodov súd zohľadňuje najmä správanie sa povinného pri plnení povinností a správanie sa

¹⁴ <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2081>

oprávneného pri realizácii práv vyplývajúcich z rozhodnutia, ako aj správanie sa a názor maloletého. V tomto ohľade je súd povinný vykladať príslušné ustanovenia v súlade s citovanou judikatúrou Súdu.

Ak súd konajúci vo veci výkonu rozhodnutia zistí, že možno existujúce ospravedlniteľné dôvody odstrániť a plnenie rozhodnutia dosiahnuť účasťou na sociálnom poradenstve, psychologickom poradenstve alebo na inom odbornom poradenstve, povinnosť podrobiť sa poradenstvu možno nariadiť neodkladným opatrením. Neodkladné opatrenie možno nariadiť po predchádzajúcom posúdení vhodnosti a predpokladaného času trvania neodkladného opatrenia osobou, u ktorej sa má poradenstvo vykonať. Ak súd zistí až po vydaní uznesenia o nariadení výkonu rozhodnutia, že existujú ospravedlniteľné dôvody výkon rozhodnutia sa neuskutoční. Súd na účely zistenia existencie dôvodov nepodrobenia sa rozhodnutiu môže nariadiť pojednávanie. Ak možno účel odkladu výkonu rozhodnutia dosiahnuť inak a vzhľadom na záujem oprávneného nie je vhodné výkon rozhodnutia odložiť, možno na účely ochrany maloletého pred ujmom nariadiť neodkladné opatrenie. Neodkladné opatrenie, z ktorého vyplýva povinnosť podrobiť sa sociálnemu poradenstvu, psychologickému poradenstvu alebo inému odbornému poradenstvu, sa nariadiť po predchádzajúcom posúdení vhodnosti a predpokladaného času trvania neodkladného opatrenia osobou, ktorá má poradenstvo poskytnúť. V praxi sa ukázalo poradenstvo alebo mediácia ako veľmi dobrý prostriedok, ako sa vyhnúť „násilnému“ odoberaniu dieťaťa. Poradenstvo v praxi môže byť poskytované referátom poradensko-psychologických služieb oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, školským zariadením výchovného poradenstva alebo neštátnym akreditovaným zariadením. Podľa § 389 ods. 1 CMP môže Súd odložiť výkon rozhodnutia aj bez návrhu, ak je život, zdravie alebo priaznivý vývoj maloletého výkonom rozhodnutia vážne ohrozený. Uvedená právna norma bolo tiež reakciou na judikatúru Súdu, ktorý opakovane konštatoval, že článok 8 v žiadnom prípade neopravňuje rodiča, aby žiadal prijatie takých opatrení, ktoré by poškodzovali zdravie a rozvoj dieťaťa.

Koncept „syndrómu zavrhnutého rodiča“

Termín *syndróm zavrhnutého rodiča* (z angl. *Parental Alienation Syndrome*, známy pod skratkou PAS (ďalej len „SZR“) vytvoril pred vyše tridsiatimi rokmi americký psychiater a psychoanalytik Richard Gardner.¹⁵ Gardner (1993) definoval SZR ako poruchu u detí, ktorá vzniká takmer výlučne v priebehu súdnych sporov o dieťa, ak jeden z rodičov (zvyčajne matka) programuje dieťa k nenávisti voči druhému rodičovi (zvyčajne otcovi). Dieťa sa potom stáva aktívnym účastníkom a pripojí sa k programujúcemu rodičovi so svojimi vlastnými scenármi „očierňovania“. Bežným obsahom „programovania“ detí zo strany matiek je podľa Gardnera krivé obvinenie zo sexuálneho zneužívania dieťaťa namierené proti otcovi. Pomstychtivé matky to údajne používajú ako mocnú zbraň na potrestanie exmanžela, odrezanie ho od kontaktu s dieťaťom a získanie dieťaťa do svojej výlučnej starostlivosti. Gardner používal termíny ako *programovanie* alebo *brainwashing* na vysvetlenie mechanizmu, ktorý takéto matky údajne uplatňujú pri zapájaní dieťaťa do svojej kampane očierňovania a hanobenia otca. Dieťa vraj začne veriť nepravdivým tvrdeniam matky o zneužívaní zo strany otca a samo k nim začne pridávať ďalšie výmysly.¹⁶

Tento koncept bol následne v samotnej krajine svojho vzniku (USA) označený za vedecky nepreukázaný a nespĺňajúci kritériá dôkazu pred súdom s tým, že jeho zohľadnenie môže mať za následok nesprávne rozhodnutia vo veciach týkajúcich sa maloletých.

Pokiaľ ide o predmetnú problematiku, dovoľm si upozorniť na nasledujúce vyjadrenia zahraničných profesných organizácií:

- Národné centrum pre stíhanie trestných činov zneužívania detí (NCPCA) (program Amerického výskumného inštitútu prokurátorov (*American Prosecutors Research Institute*), ktorý bol založený za účelom skvalitnenia vyšetrovania a stíhania prípadov zneužívania detí. Sústreďuje sa na výcvik a expertnú právnu asistenciu pre prokurátorov a vyšetrovateľov, ktorí sa zaoberajú trestnými činmi v oblasti zneužívania detí a sexuálneho vykorisťovania.)

„SZR je nepreukázaná teória, ktorá môže ohroziť integritu trestného súdneho systému a bezpečnosť zneužívaných detí. V skratke, SZR je neotestovaná teória, ktorá keby bola ponechaná bez námietok a bez protestu, môže mať ďalekosiahle následky na deti, ktoré sa dožadujú ochrany a právnej obhajoby na súdoch. Prokurátori a

¹⁵ Prvýkrát ho „definoval“ v článku s názvom „*Recent trends in divorce and custody litigation*“ publikovanom v roku 1985 v nerecenzovanom psychoanalytickom časopise.

¹⁶ Pozri Karkošková S.: Používanie konceptu syndrómu zavrhnutého rodiča v právnej praxi (časť 1.), *Justičná Revue*, 6-7/2016, s. 691 a nasl.

d'alší profesionáli pracujúci so zneužívaním detí by mali vzdelávať nielen seba, ale aj svojich kolegov a klientov o strete so syndrómom zavrhnutého rodiča v právnej realite.“¹⁷

- Národná rada sudcov rodinných súdov a súdov pre maloletých (NCJFCJ) publikovala s odkazom na vedecký konsenzus návod pre súdy rozhodujúce o starostlivosti o maloletých, pričom uviedla:

„Podľa relevantných dôkazných štandardov, súdy by nemali uznať dôkaz týkajúci sa syndrómu zavrhnutého rodiča alebo „PAS“. Teória predpokladajúca existenciu PAS bola diskreditovaná vedeckou obcou.¹⁸ V prípade *Kumho Tire v. Carmichael*, 526 U.S. 137 (1999), najvyšší súd rozhodol, že dokonca aj výpoveď znalca založená na „spoločenských vedách“ musí požívať štandard zakotvený v prípade *Daubert*.¹⁹ Prípade *Daubert*, v ktorom súd znovu preskúmaval štandard, ktorý už predtým sformuloval v prípade *Frey*²⁰, vyžaduje aplikáciu testu viacerých faktorov, vrátane preskúmania rovnocennými partnermi, publikáciu, testovateľnosť, stupeň omylnosti a všeobecné uznanie. PAS týmto testom neprešiel. Akýkoľvek dôkaz, že účastník konania o zverenie dieťaťa trpí PAS, by mal byť preto vyhlásený za neprípustný a vylúčený z vyhodnocovacej správy na základe štandardu, stanoveného v prípade *Daubert* a predtým v prípade *Frye*.²¹ Zdiskreditovaná „diagnóza“ PAS (alebo tvrdenia o PAS), okrem vedeckej neplatnosti, nevhodne vyžaduje od súdu, aby rozhodol, že správanie dieťaťa a jeho postoj k rodičovi, ktorý o sebe tvrdí, že je „odcudzený“ (zavrhnutý), nie je v skutočnosti opodstatnené. Taktiež odvádza pozornosť od správania zneužívajúceho rodiča, ktorým mohol tento rodič priamo ovplyvniť reakciu dieťaťa násilným, neúctivým, strážňujúcim, ponižujúcim alebo diskreditujúcim správaním voči dieťaťu alebo druhému rodičovi. Úlohou súdu je rozlíšiť medzi situáciami, v ktorých je dieťa kritické voči jednému z rodičov, pretože bolo nevhodne manipulované tým druhým (postarať sa o to, aby sa nespoľahol výlučne na nepatrné indikácie), a situáciami, v ktorých má dieťa svoje vlastné legitímne dôvody pre kritiku alebo strach z rodiča, čo je najmä v prípadoch ak je rodič páchatelom domáceho násillia. Tieto dôvody sa nestanú menej legitímne iba preto, že zneužívaný rodič ich zdieľa a obraňuje dieťa tým, že hovorí o svojich obavách.“²²

- Rada zaoberajúca sa zneužívaním detí a násillim medzi ľuďmi (2006)

„Ludia, ktorí vynakladajú úsilie na starostlivosť o zneužívané deti majú konečne dôvod na oslavu. Dve nedávne vysoko profilované právnické publikácie odmietli „SZR“, kontroverzné označenie často používané na diskreditáciu tvrdení o týraní detí alebo domáceho násillia pred rodinnými súdmi. Podľa teórie SZR, ak dieťa odhalí zneužívanie zo strany jedného z rodičov, je to často interpretované ako dôkaz „vymývania mozgu“ zo strany druhého rodiča. Riešenie navrhované teóriou SZR, je okamžité zverenie dieťaťa do starostlivosti údajnému násillnikovi. Novorevidované vydanie z roku 2006 „Usmernenie starostlivosti a posudzovanie práva styku v prípadoch domáceho násillia: návod pre sudcov“, ktorú vydala Národná rada sudcov pre mladistvých a rodiny, zahŕňa silné vyhlásenie odsudzujúce používanie teórie SZR, ktorú nazýva „zdiskreditovanou“ a označuje ju za syndróm, ktorý uprednostňuje pri rozhodovaní o starostlivosti, rodiča, ktorý dieťa zneužíva. V rovnakom čase, na jar 2006, časopis Americkéj advokátskej komory *Problematica práv dieťaťa*, poskytol komplexnú analýzu všetkých právnych prípadov týkajúcich sa údajného SZR. Tento konečný výpočet viedol k záveru, že veda, právo i politika oponujú prípadnosti SZR v súdnej sieni. „SZR je vedeckým odpadom v tej najhoršej podobe“ hovorí Dr. Paul Fink, predseda Rady zaoberajúcej sa zneužívaním detí a násillim medzi ľuďmi a bývalý prezident Americkéj psychiatrickej asociácie. Dr. Fink vysvetľuje: „Veda nám hovorí, že najpravdepodobnejšou príčinou toho, že dieťa sa úplne odľúči od svojho rodiča je vlastné správanie rodiča. Označenia akými je napríklad SZR, slúžia na odvrátenie pozornosti od takýchto druhov správania.“ Sudca Sol Gothard je rád, že právní odborníci sa pripojili k radám d'alších odborníkov pri rozpoznávaní škôd, ktoré teória SZR môže spôsobiť. Sudca Gothard, ktorý nedávno odišiel z 5. obvodného súdu Louisiany do dôchodku, bol zapojený do viac ako 2000 prípadov obvinenia

¹⁷ RAGLAND, E.R. a FIELDS, H. 2003. *Parental Alienation Syndrome: What Professionals Need to Know* (part 1). National District Attorneys Association, National Center For Prosecution Of Child Abuse (Alexandria, VA) - Update -16(6), http://www.ndaa.org/ncpca_update_v16_no6.html FIELDS, H. a RAGLAND, E.R. 2003. "Parental Alienation Syndrome: What Professionals Need to Know (part 2)". National District Attorneys Association, National Center For Prosecution Of Child Abuse (Alexandria, VA) Update 16(7), http://www.ndaa.org/ncpca_update_v16_no7.htm

¹⁸ Podľa Americkéj psychologickéj asociácie „... neexistujú dáta podporujúce fenomén nazvaný syndróm zavrhnutého rodiča...“ - AM. PSYCHOLASS'N, VIOLENCE AND THE FAMILY: REPORT OF THE AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION PRESIDENTIAL TASK FORCE ON VIOLENCE AND THE FAMILY 40, 100 (1994) (uvádzajúc, že spory o starostlivosť o deti a právo styku sa objavujú častejšie v prípadoch, v ktorých je história domáceho násillia).

¹⁹ *Frye v. U.S.*, 293 F. 1013 (D.C. Cir. 1923).

²⁰ *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals*, 509 U.S. 579 (1993).

²¹ Toto sú federálne štandardy, ale veľa štátov k nim pristúpilo aspoň všeobecne a malo by stále vylúčiť akýkoľvek predložený dôkaz o PAS.

²² DALTON, C., DROZD, L. a WONG, F. 2006. *Navigating custody and visitation evaluations in cases with domestic violence: A judge's guide* (Rev. Ed.). Reno, NV: National Council of Juvenile & Family Court Judges. <https://www.afccnet.org/portals/0/publicdocuments/professionalresources/benchguide.pdf> BOWLES, J. J., CHRISTIAN, K. K., DREW, M. B. a YETTER, K. L. (2008). *A judicial guide to child safety in custody cases*. Reno, NV: National Council of Juvenile and Family Court Judges. Dostupné na: <http://www.ncjfcj.org/resource-library/publications/judicial-guide-child-safety-custody-cases>

zo sexuálneho zneužívania detí, tvrdí, že „teória SZR spôsobila emocionálnu ujmu, fyzickú ujmu a v niektorých prípadoch dokonca smrť deťom.“²³

- Austrálsky inštitút pre výskum rodiny

„Aj napriek tomu, že v súčasnosti bola vedeckou komunitou odhalená ich pravá podstata a boli odmietnuté v mnohých prípadoch súdmi v severnej Amerike, niektorí sú toho názoru, že Gardnerove (1999) široko zverejnené názory hrajú na populárnu nótu.“²⁴

K SZR sa vyjadrila aj Organizácia spojených národov, Valné zhromaždenie, Rada pre ľudské práva

„145. Záverom treba uviesť, že existuje povedomie, že SZR je v skutočnosti „právnou záležitosťou“ aj napriek skutočnosti, že táto myšlienka môže byť veľmi nebezpečná v prípadoch zneužitia, môže byť bolestivá pre matky, otcov, deti, ktoré môžu čeliť takýmto teóriám v bolestivých rozvodových konaniach. V súčasnosti, vedecká literatúra a medzinárodní právnici vykonávajú poradenstvo zamerané proti SZR, proti jeho prípustnosti na súde a potrebe extenzívneho výskumu pred tým, ako sú nové teórie použité v náročných a citlivých sporoch, ktoré sa týkajú starostlivosti o deti v konaní o rozvode, je netolerovateľné, pokrytecké, môžu sa vyskytnúť pokusy o zavedenie takýchto teórií pod pláštikom tradície, v zmysle ktorej napríklad Taliansko vyzdvihuje aktivity zamerané na práva dieťaťa.“²⁵

Vzhľadom na uvedené som ako zástupkyňa SR pred Súdom dňa 8. júna 2016 na Ministerstve spravodlivosti SR iniciovala odborné stretnutie na tému „Syndróm zavrhnutého rodiča a rozhodovanie o maloletých.“ Cieľom uvedeného stretnutia bolo upozornenie na to, že koncept SZR prenikol do slovenskej klinickej, sociálnej a súdnej praxe a negatívne ovplyvňuje rozhodovanie orgánov verejnej moci a súdov vo veciach týkajúcich sa maloletých. Na stretnutí sa zúčastnili zástupcovia Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny SR, Ústredia práce sociálnych vecí a rodiny, Národného koordinačného strediska pre riešenie problematiky násilia na deťoch, Generálnej prokuratúry SR, ako aj Ministerstva spravodlivosti SR. Títo vyjadrili podporu vyhláseniu Sekcie detskej a adolescentnej psychiatrie Slovenskej psychiatrickej spoločnosti a spoločnému vyhláseniu k problematike SZR, ktoré urobila Slovenská komora psychológov, Slovenská psychoterapeutická spoločnosť, Asociácia rodinných sudcov, Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Verejná ochrankyňa práv, Komisárka pre deti, Inštitút pre výskum práce a rodiny a Koalícia pre deti Slovensko.

Z tohto spoločného vyhlásenia citujem:

„Teóriu o syndróme zavrhnutého rodiča (ďalej len „SZR“) vytvoril pred vyše tridsiatimi rokmi americký psychiater a psychoanalytik Richard Gardner. SZR definoval ako poruchu u detí, ktorá vzniká takmer výlučne v priebehu súdnych sporov o dieťa, ak jeden z rodičov (zvyčajne matka) programuje dieťa k nenávisti voči druhému rodičovi (zvyčajne otcovi). Dieťa sa potom stáva aktívnym účastníkom a pripojí sa k programujúcemu rodičovi so svojimi vlastnými scenármi „očierňovania“. SZR bol následne v samotnej krajine svojho vzniku (USA) označený za vedecky nepreukázaný a nespĺňajúci kritériá dôkazu pred súdom s tým, že jeho zohľadnenie môže mať za následok nesprávne rozhodnutia vo veciach týkajúcich sa maloletých. V tomto ohľade podporujeme Vyhlásenie Sekcie detskej a adolescentnej psychiatrie Slovenskej psychiatrickej spoločnosti k problematike tzv. „syndróm zavrhnutého rodiča“, ktoré upozorňuje na to, že SZR aktuálne nie je oficiálnym psychopatologickým syndrómom, nevyskytuje sa v medicínskej - psychiatrickej syndromológii a nie je stanovený ani ako nozologická jednotka, resp. diagnóza v oficiálnych medzinárodných systémoch klasifikácie chorôb. V Slovenskej republike je záväzne platná Medzinárodná klasifikácia chorôb MKCH 10 (ICD-10), v tejto klasifikácii spomenutý SZR (PAS) nie je uvedený, preto nie je možné stanovovať ho ako diagnózu, ale ani popisne ako syndróm. SZR nie je prítomný ako diagnostická jednotka ani v klasifikačnom systéme používanom na americkom kontinente DSM 5. Negatívne stanoviská ku konceptu PAS/PAD vyjadrili významné zahraničné profesijné organizácie a inštitúcie. V tomto ohľade napríklad Národná rada sudcov rodinných súdov a súdov pre maloletých (NCJFCJ) uviedla, že akýkoľvek dôkaz, že účastník konania o zverenie dieťaťa trpí SZR by mal byť vyhlásený za neprípustný. Ďalej uvádzajú: „Zdiskreditovaná „diagnóza“ SZR (alebo tvrdenia o SZR), okrem vedeckej neplatnosti, nevhodne vyžaduje od súdu, aby rozhodol,

²³ THE LEADERSHIP COUNCIL. 2006. *Child Abuse Experts Applaud Legal Community for Rejecting Parental Alienation Syndrome.* http://www.leadershipcouncil.org/1/pas/PR_PAS.html

²⁴ MOLONEY, L., SMYTH, B., WESTON, R., RICHARDSON, N., QU, L. a GRAY, M. 2007. *Allegations of family violence and child abuse in family law children's proceedings: A pre-reform exploratory study.* (Research Report No. 15). Melbourne: Australian Institute of Family Studies. 184 s. <https://aifs.gov.au/publications/allegations-family-violence-and-child-abuse-family-law/export>

²⁵ UNITED NATIONS, GENERAL ASSEMBLY, HUMAN RIGHTS COUNCIL - Twentieth session, Agenda item 3, Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development. 2012. A/HRC/20/16/Add.6 *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Rashida Manjoo.*

že správanie dieťaťa a jeho postoj k rodičovi, ktorý o sebe tvrdí, že je „odcudzený“ (zavrhnutý), nie je v skutočnosti opodstatnené. Taktiež odvádza pozornosť od správania zneužívajúceho rodiča, ktorým mohol tento rodič priamo ovplyvniť reakciu dieťaťa násilným, neúctivým, strážňujúcim, ponižujúcim alebo diskreditujúcim správaním voči dieťaťu alebo druhému rodičovi. Úlohou súdu je rozlíšiť medzi situáciami, v ktorých je dieťa kritické voči jednému z rodičov, pretože bolo nevhodne manipulované tým druhým (postarať sa o to, aby sa nespoľahol výlučne na nepatrné indikácie), a situáciami, v ktorých má dieťa svoje vlastné legitímne dôvody pre kritiku alebo strach z rodiča, čo je najmä v prípadoch ak je rodič páchatelom domáceho násilia. Tieto dôvody sa nestanú menej legitímne iba preto, že zneužívaný rodič ich zdieľa a obraňuje dieťa tým, že hovorí o svojich obavách.“ Uvedené vyhlásenie plne korešponduje s judikatúrou ESLP. V tomto ohľade pripomíname pozitívne záväzky štátu sformulované ESLP pokiaľ ide o ochranu obetí domáceho násilia, či sexuálneho zneužívania. Zároveň uvádzame, že podľa judikatúry ESLP najlepší záujem dieťaťa môže v závislosti na svojej povahe a závažnosti prevážiť nad záujmom rodiča. ESLP v tomto ohľade opakovane konštatoval, že článok 8 v žiadnom prípade neoprávňuje rodiča, aby žiadal prijatie takých opatrení, ktoré by poškodzovali zdravie a rozvoj dieťaťa. Je zrejme, že problémy pri realizácii styku detí s rodičmi predstavujú komplexný fenomén. Každý prípad si vyžaduje dôkladné psychosociálne zhodnotenie rôznych faktorov, ktoré môžu prispievať k narušeniu vzťahu rodič – dieťa a následne aj aplikáciu viacerých metód terapie, vrátane psychoedukácie, individuálnej terapie, a ak je to vhodné aj terapie rodič – rodič, rodič – dieťa či spoločnej rodinnej terapie. V tejto súvislosti treba zároveň zdôrazniť, že pre intervencie majú byť smerodajné potreby dieťaťa a nie práva rodiča.“²⁶

V nadväznosti na toto vyhlásenie a pretrvávajúce problémy v praxi orgánov verejnej moci, Koalícia pre deti Slovensko 14. júla 2017 požiadala Ministerstvo spravodlivosti SR o zverejnenie ďalšieho stanoviska, v ktorom okrem iného uviedla: „Koalícia pre deti Slovensko so znepokojením zaznamenáva prípady detí, v ktorých sa klinická, či súdna prax odvoláva na tento kontroverzný syndróm. Uvedené sa napriek predchádzajúcemu vyhláseniu profesných organizácií ďalej vyskytuje v trestnom konaní pokiaľ ide o trestný čin marenia úradného rozhodnutia, v konaniach týkajúcich sa výkonu rozhodnutia o maloletých, rozvodu manželstva a zverenia dieťaťa do výchovy jedného z rodičov, či v konaní o neodkladnom opatrení vo veci zverenia maloletých. Koalícia pre deti Slovensko opätovne poukazuje na Vyhlásenie Sekcie detskej a adolescentnej psychiatrie Slovenskej psychiatrickej spoločnosti k problematike tzv. „syndrómu zavrhnutého rodiča“, ktoré upozorňuje na to, že SZR aktuálne nie je oficiálnym psychopatologickým syndrómom, nevyskytuje sa v medicínskej - psychiatrickej syndromológii a nie je stanovený ani ako nozologická jednotka, resp. diagnóza v oficiálnych medzinárodných systémoch klasifikácie chorôb. V Slovenskej republike je záväzne platná Medzinárodná klasifikácia chorôb MKCH 10 (ICD-10), v tejto klasifikácii spomenutý SZR (PAS) nie je uvedený, preto nie je možné stanovovať ho ako diagnózu, ale ani popisne ako syndróm. SZR nie je výslovne prítomný ako diagnostická jednotka ani v klasifikačnom systéme psychických ochorení používanom na americkom kontinente DSM 5. Koalícia pre deti Slovensko ďalej zdôrazňuje, že ani Americká psychologická spoločnosť nezmenila svoje oficiálne stanovisko o SZR z roku 2008 <http://www.apa.org/news/press/releases/2008/01/pas-syndrome.aspx> a pokiaľ sa objavili v médiách iné informácie, nezodpovedajú skutočnosti. Koalícia pre deti Slovensko nepopiera, že môže dochádzať, a žiaľ aj dochádza, k manipulácii a zastrášaní dieťaťa rodičmi. Takéto správanie nie je však jedinou či hlavnou príčinou, prečo by dieťa odmietalo kontakt alebo malo bránené v kontakte s niektorým z rodičov. Z tohto hľadiska je dôležité rozlíšiť medzi situáciami, v ktorých je dieťa kritické voči jednému z rodičov, pretože bolo nevhodne manipulované tým druhým a situáciami, v ktorých má dieťa svoje vlastné legitímne dôvody pre kritiku alebo strach z rodiča. Používanie takých pseudovedeckých konceptov akým je teória tzv. syndrómu zavrhnutého rodiča, môže vo významnej miere skresliť a sťažiť proces onoho rozlišovania, nie mu napomôcť. Automatické používanie „nálepkový“ syndróm zavrhnutého rodiča na jav, kedy dieťa po rozchode rodičovského páru odmieta kontakt s jedným z rodičov, obchádza potrebu dôkladného skúmania dynamiky vzťahov v každom individuálnom prípade a ohrozuje správnu identifikáciu najlepšieho záujmu dieťaťa. Radi by sme apelovali na sudcov, ktorí rozhodujú vo veciach maloletých, aby nepodliehali masívne (verejnými aj neverejnými cestami) širenej demagógii a pridržali sa záverov vyhlásenia z 8. júna 2016 a to predovšetkým s ohľadom na najlepší záujem dieťaťa.“ Uvedené stanovisko bolo zverejnené na webovej stránke Ministerstva spravodlivosti SR.²⁷

Zo slovenských autorov sa problematikou konceptu SZR veľmi detailne zaoberá Karkošková, ktorá upozorňuje na to, že jeho podstatnou slabinou je, že ponúka zjednodušené a tendenčné vysvetlenie komplexného problému: zodpovednosť za to, že dieťa odmieta otca, pripisuje matke a jej údajnej kampani očierňovania otca. Gardnerovo vysvetlenie bolo preto v odbornom a vedeckom svete dávno prekonané a nahradené komplexnejším vnímaním príčin, prečo sa dieťa primkne k jednému rodičovi a minimalizuje alebo eliminuje kontakt s druhým rodičom. Karkošková upozorňuje na početné výskumy, ktoré preukázali, že tento jav môže byť podmienený množstvom rôznych príčin, pričom najčastejšou a najvplyvnejšou príčinou sú vlastnosti/správanie na strane odmietaného rodiča, najmä nedostatok empatie, nedostatok vrelosti, angažovanosti a rodičovských kompetencií.

²⁶ Bližšie pozri <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2093>.

²⁷ Bližšie pozri <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2093>.

Na základe kritickej analýzy doterajších výskumov Polak a Saini ponúkajú multifaktoriálny pohľad na možné príčiny odmietania rodiča, pričom rozlišujú faktory ontogenetické (a – g), mikrosystémové (h – n), mezosystémové (o – q) a makrosystémové (r). Súbor možných rizikových faktorov zahŕňa:

a) vlastnosti rodiča – odmietanému rodičovi môže chýbať vrelosť, empatia, schopnosť kognitívne porozumieť názorom dieťaťa, môže mať zníženú schopnosť komunikovať s dieťaťom a tešiť sa z interakcie s ním, môže sa menej angažovať v denných aktivitách dieťaťa, alebo môže mať celkovo zníženú schopnosť sociálnej a psychickej adaptácie na porozvodovú situáciu;

b) symptómy psychopatológie u rodiča – napr. depresia, môžu negatívne ovplyvňovať schopnosť rodiča vychovávať a opatrovať dieťa, zároveň môžu viesť k tomu, že rodič hľadá v dieťati emočnú podporu, namiesto toho, aby mu emočnú podporu poskytoval;

c) poruchy osobnosti u rodiča – vážne narušajú rodičovské kompetencie, a teda aj vzťah rodič – dieťa; rodič trpiaci poruchou osobnosti vykazuje nekonzistentný a kompromitujúci výchovný prístup charakterizovaný recidivujúcim a nepredvídateľným správaním, v dôsledku čoho sa u dieťaťa zvyšuje pocit napätia a znižuje pocit bezpečia;

d) zneužívanie alkoholu/drog u rodiča – nepredvídateľné, negatívne alebo násilné správanie, ktoré sa prejavuje u rodiča, keď je pod vplyvom návykovej látky, môže narušovať vzťah rodič-dieťa;

e) odhad a temperament dieťaťa – odhadom (appraisal) sa rozumie to, ako dieťa subjektívne vníma nezhody medzi rodičmi a ako rozumie príčinám a dôsledkom konfliktu; kognitívne skreslenia objavujúce sa u detí, ktoré majú ťažkosti správne odhadnúť (vyhodnotiť) situáciu, môžu vyústiť do odmietavého správania;

f) kognitívna kapacita dieťaťa – na pochopenie viacerých, odlišných a simultánných perspektív konfliktu, ktoré môže mať každý člen rodiny, je potrebná určitá úroveň kognitívnej zrelosti; ak ju dieťa ešte nedosiahlo, môže vykazovať premenlivú (shifting) oddanosť voči rodičom; len čo dieťa dosiahne taký stupeň kognitívneho vývinu, ktorý mu umožní pojať súčasne protichodné idey, môže sa rozhodnúť zladit' sa s jedným rodičom v snahe vyhnúť sa tomu, aby v sebe muselo zmierovať dve nezlučiteľné perspektívy;

g) história vzťahu rodič – dieťa – dieťa si môže želať tráviť čas iba s jedným rodičom a brániť sa styku s druhým rodičom nie preto, že by bolo voči onomu rodičovi popudzované, ale preto, že ešte pred rozpadom vzťahu medzi rodičmi malo vybudovaný bližší vzťah s preferovaným rodičom;

h) odcudzujúce (alienating) správanie rodiča – ak sa odmietaný rodič vyjadruje negatívne o tom rodičovi, ktorého dieťa preferuje, dostáva dieťa do nepohodlnej situácie, z ktorej sa ono môže snažiť vymaniť tým, že odmieta ďalší kontakt s ohovárajúcim rodičom; hoci aj preferovaný rodič môže prispievať k odcudzeniu tým, že sabotuje vzťah dieťaťa s druhým rodičom, podľa výskumov je nevhodné správanie odmietaného rodiča faktorom, ktorý významnejšie ovplyvňuje vzťahové odcudzenie;

i) správanie, ktoré je reakciou na odmietnutie – odmietaný rodič, ktorý je frustrovaný, nahnevaný a zranený z toho, ako sa k nemu dieťa správa, môže v dôsledku vlastných pocitov neprejavovať empatiu voči dieťaťu a reagovať naň negatívne, trestajúco alebo pomstychtivo, alebo kolísať medzi pasívitou a konfrontačným správaním, čím dieťa ďalej matie; takéto reakcie môžu dynamiku odmietania posilňovať;

j) narušené vzťahové hranice – k ich narušeniu môže dôjsť tým, že rodič sa dieťaťu zdôveruje s informáciami, ktoré nie sú primerané veku dieťaťa, a používa dieťa na vlastnú emočnú podporu; ak dieťa cíti k tomuto rodičovi lojalitu alebo ho vníma ako slabšieho rodiča, vedomé si dôverných informácií môže cítiť potrebu spriahnuť sa s preferovaným rodičom;

k) domáce násilie – násilné správanie otca voči matke je dieťaťom vnímané veľmi citlivo a môže zásadným spôsobom ovplyvniť kvalitu vzťahu otec – dieťa tak pred, ako aj po rozchode rodičovského páru;

l) značná miera konfliktov medzi rodičmi – sa odrazí aj v zníženej kvalite vzťahu rodič-dieťa, pretože kvalita manželského vzťahu, ale tiež vzťahu po rozchode, má značný vplyv na kapacitu rodičov zvládať rodičovskú rolu;

m) nový vzťah rodiča – ak si rodič nájde nového partnera, dieťa môže byť sklamané a rozčúlené z toho, že stráca z času a pozornosti, ktorá mu predtým bola venovaná; vzťah medzi dieťaťom a rodičom, s ktorým dieťa nebýva, ohrozuje dokonca aj to, ak sa na strane ktoréhokoľvek z rodičov objaví randenie, kohabitácia alebo uzavretie nového manželstva, nakoľko frekvencia kontaktu s tým rodičom, s ktorým dieťa nebýva, zvyčajne klesá;

n) vplyv súrodencov – ak starší súrodenci vykazujú odmietavé správanie voči rodičovi, mladší súrodenci majú tendenciu nasledovať ich vzorce správania;

o) finančné vplyvy – finančné problémy prispievajú k odcudzeniu vo vzťahu rodič-dieťa; výskumy odhalili pozitívnu koreláciu medzi pravidelným platením alimentov a lepším nastavením dieťaťa ako aj častejším kontaktom medzi rodičom a dieťaťom;

p) obmedzenie (redukcia) času – po rozchode rodičovského páru zvyčajne dochádza k poklesu kvantity a kvality kontaktu medzi deťmi a rodičom, ktorému nie sú zverené do starostlivosti (zvyčajne otcom); hoci výskumy preukázali, že množstvo spoločne stráveného času je menej dôležité než emocionálna blízkosť medzi otcom a dieťaťom, redukcia času poskytuje menej príležitostí na rozvíjanie blízkeho emočného vzťahu a teda ovplyvňuje aj vzťah rodič-dieťa;

q) environmentálne faktory – napr. ak sa rodič odsťahuje do inej lokality, deti môžu vzdorovať alebo odmietať kontakt, pretože sa v novom prostredí cítia cudzo a sú vzdialení od svojich sociálnych vzťahov; pre staršie deti môžu byť obzvlášť dôležité vzťahy s rovesníkmi, najmä ak sa snažia vzdaliť od rodičovských konfliktov tým, že trávajú viac času s priateľmi;

r) opakované vypočúvania/vyšetrenia dieťaťa (zo strany súdu, polície, orgánu sociálnoprávnej ochrany) – ako častý sprievodný jav dlho sa vlečúcich súdnych konaní medzi rodičmi, ktorí sú v značne konfliktnom vzťahu – môžu viesť dieťa k tomu, že zvolí odmietanie kontaktu ako spôsob dištancovania sa od situácie.

Medzi faktormi, ktoré môžu byť príčinou, prečo dieťa odmieta kontakt s otcom, je osobitná pozornosť venovaná problematike domáceho násillia. Vlečúce sa poručnícke spory a problémy s realizáciou styku sa častejšie objavujú v prípadoch, kde je história domáceho násillia.²⁸ Väčšinou sa obeťami domáceho násillia stávajú ženy, ktoré sú zároveň aj matkami. Karkošková v tomto ohľade upozorňuje na Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru (2006/C 325/15) podľa ktorého „*V momente, keď na nich páchajú ich partneri násillie, sú deti vo väčšine prípadov priamymi svedkami alebo poslucháčmi*“. Tieto deti možno považovať za tzv. nepriame obeť domáceho násillia. V tejto súvislosti sa používa tiež pojem „deti vystavené násilliu“ (z angl. children exposed to violence). Ide o deti, ktoré sú svedkami násillia prostredníctvom toho, že vidia, počujú, cítia alebo si uvedomujú násillie, ktoré jeden z rodičov (zvyčajne matka) trpí zo strany svojho partnera (zvyčajne otca detí). Výskumy jednoznačne preukázali, že vystavenie takýmto zážitkom môže mať na dieťa výrazne negatívny, dokonca až traumatizujúci vplyv; narušenie vzťahovej väzby dieťaťa k otcovi, pocity strachu alebo hostility voči nemu, odmietanie kontaktu s otcom, obavy o matku a potreba chrániť ju pred otcom sú po takýchto skúsenostiach u dieťaťa celkom opodstatnené. V tejto súvislosti odborníci upozorňujú, že násillní/zneužívajúci „*rodičia bežne obviňujú svojich partnerov, že popudili deti proti nim a len zriedkakedy prijímajú zodpovednosť za vplyv, aký má ich správanie na deti*“. Podľa Karkoškovej výsledky výskumov ale nepotvrdili, že by ženy, ktoré sú obeťami domáceho násillia, mali tendenciu odcudzovať (alienate) deti od ich otca; u detí, ktoré boli nepriateľsky nastavené voči otcovi, mala ich hostilita viacero príčin, vrátane negatívneho správania odmietaného rodiča (akým je napr. aj ponižovanie matky pred deťmi).²⁹

Ústavná sťažnosť podľa článku 127 Ústavy SR ako účinný prostriedok nápravy v prípade porušenia práv zaručených Dohovorom

Dňa 1. januára 2002 nadobudol účinnosť článok 127 ods. 1 Ústavy SR v zmysle ktorého rozhoduje Ústavný súd SR o sťažnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb, ak namietajú porušenie svojich základných práv alebo slobôd alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú SR ratifikovala a ktorá bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhoduje iný súd. Ak Ústavný súd SR vyhovie sťažnosti, svojím rozhodnutím vysloví, že právoplatným rozhodnutím, opatrením alebo iným zásahom boli porušené práva alebo slobody, a také rozhodnutie, opatrenie alebo iný zásah zruší. Ústavný súd SR môže zároveň vec vrátiť na ďalšie konanie, zakázať pokračovanie v porušovaní základných práv a slobôd alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú SR ratifikovala a ktorá bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, alebo ak je to možné, prikázať, aby ten, kto porušil práva alebo slobody, obnovil stav pred porušením. Ústavný súd SR môže svojím rozhodnutím, ktorým vyhovie sťažnosti, priznať tomu, koho práva boli porušené, primerané finančné zadosťučinenie.

V zmysle článku 154c Ústavy SR je Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky a má prednosť pred zákonom, ak zabezpečuje väčší rozsah ústavných práv a slobôd. Pripomíname, že v zmysle konštantnej judikatúry Ústavného súdu SR k článku 154c Ústavy SR predstavujú Dohovor a judikatúra naň sa vzťahujúca pre vnútroštátne orgány aplikácie práva záväznú výkladovú smernicu na výklad a uplatňovanie zákonnej úpravy základných práv a slobôd zakotvených v druhej hlave Ústavy SR, a tým normujú rámec, ktorý tieto orgány v konkrétnom prípade nemôžu prekročiť.

Pokiaľ v konaní pred orgánmi verejnej moci dochádza k porušeniu práv zaručených Dohovorom tak, ako ich vykladá vo svojej judikatúre Súd, odporúčam podanie ústavnej sťažnosti, ktorá predstavuje v zmysle konštantnej judikatúry Súdu účinný a dostupný prostriedok nápravy. Ak vo vyšetrowaní týkajúcom sa napríklad domáceho násillia, týrania, sexuálneho zneužívania dochádza k prieťahom, možno sa obrátiť v priebehu trestného konania na Ústavný súd SR a namietat porušenie pozitívnych povinností vyplývajúcich z článku 3 a 8 Dohovoru (pozri napr. I. ÚS 72/04 – ústavný súd skonštatoval porušenie článku 3 Dohovoru, prikázal dotknutým policajným orgánom

²⁸https://www.researchgate.net/publication/312496636_Znalecke_posudzovanie_domaceho_nasillia_v_kontexte_porucenskych_sporov_o_deti_Metodologicke_vychodiska_pre_sudnych_znalcov_a_sudne_znalkyne

²⁹ Pozri Karkošková S.: Používanie konceptu syndróm zavrnutého rodiča v právnej praxi (časť 2.), Justičná Revue, 8-9/2016, s. 858 - 861.

vo veci konať a sťažovateľovi priznal 100 000 Sk ako primerané finančné zadosťučinenie). Ešte pred podaním ústavnej sťažnosti bolo do 1. januára 2016 možné pokúšať sa o nápravu podaním podnetu a opakovaného podnetu podľa zákona o prokuratúre. V niektorých prípadoch však so zreteľom na konkrétne okolnosti prípadu Súd odmietol podmieňovanie ústavnej sťažnosti predchádzajúcim vyčerpaním týchto prostriedkov nápravy (pozri napr. rozsudok *Koky proti Slovenskej republike* z 12. júna 2012, ods. 189 – 195). V súčasnosti už takáto možnosť neexistuje. Poškodení tak majú priamy prístup na Ústavný súd SR. Ak dôjde k zastaveniu trestného konania, možno v prípade pochybností o účinnom vyšetrení požadovať s odkazom na uvedené články Dohovoru od Ústavného súdu SR zrušenie takéhoto rozhodnutia, pričom v ďalšom konaní sú orgány činné v trestnom konaní povinné postupovať v súlade s právnym názorom ústavného súdu (napr. III. ÚS 86/05).

Podobne je potrebné postupovať pri prietáhoch v občianskom súdnom konaní a vzhľadom na závažnosť namietat' porušenie článku 6 (právo na spravodlivé súdne konanie), či 8 (právo na súkromie) Dohovoru, požadovať primerané finančné zadosťučinenie, ako aj príkaz ďalej vo veci konať bez prietáhov. V prípade rozhodnutia o neodkladnom opatrení, či rozhodnutia v merite veci, ktoré je v rozpore s Dohovorom je možné požadovať jeho zrušenie, pričom poukazujeme aj na možnosť Ústavného súdu SR odložiť vykonateľnosť napadnutého právoplatného rozhodnutia. Podľa § 51 zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu SR, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov môže Ústavný súd SR na návrh sťažovateľa rozhodnúť o dočasnom opatrení a odložiť vykonateľnosť napadnutého právoplatného rozhodnutia, opatrenia alebo iného zásahu, ak to nie je v rozpore s dôležitým verejným záujmom a ak by výkon napadnutého rozhodnutia, opatrenia alebo iného zásahu neznamenal pre sťažovateľa väčšiu ujmu, než aká môže vzniknúť iným osobám pri odložení vykonateľnosti; najmä uloží orgánu, ktorý podľa sťažovateľa porušil základné práva alebo slobody sťažovateľa, aby sa dočasne zdržal vykonávania právoplatného rozhodnutia, opatrenia alebo iného zásahu a tretím osobám uloží, aby sa dočasne zdržali oprávnenia im priznaného právoplatným rozhodnutím, opatrením alebo iným zásahom. Dočasné opatrenie zaniká najneskoršie právoplatnosťou rozhodnutia vo veci samej, ak Ústavný súd SR nerozhodne o jeho skoršom zrušení.

Ak nedôjde k náprave v konaní pred Ústavným súdom SR, je možné podať sťažnosť na Súd a vzhľadom na závažnosť veci žiadať o jej prioritné preskúmanie.

*JUDr. Marica Pirošíková,
zástupkyňa SR pred ESLP*